



Fotografia d'Unsplash

CINC APRENENTATGES DE LA PEDAGOGIA D'IMMANUEL KANT

Àlex Agustí-Polis

Professor de Filosofia. Institut Pere Alsius (Banyoles)

1. INTRODUCCIÓ

Tot i que Kant mai va escriure cap llibre sobre educació, sí que va impartir lliçons sobre pedagogia a la Universitat de Königsberg. És en aquestes lliçons que formula que l'«educació és el problema més important i més difícil que es pot plantejar l'home.» (Kant, 1991, p. 10-11).

Aquest article vol explorar breument tres pressupòsits (un de metafísic, un d'antropològic i, el darrer, de teològic) que es troben en l'enfocament educatiu kantian. Són tres pressupòsits que ajuden a comprendre la base filosòfica que es troba en la pedagogia kantiana. Es tracten les qüestions de caire metafísic, antropològic i teològic.

Finalment, hem condensat la proposta kantiana en cinc principis bàsics, que (tot i que el mateix autor no formula d'aquesta manera) caracteritzen la seva aportació educativa i atorguen una idea prou completa de la seva pedagogia.

2. KANT I LA NECESSITAT DE L'EDUCACIÓ

Immanuel Kant (1724-1804) és conegut principalment per la seva filosofia crítica, però també va dedicar esforços a la reflexió pedagògica. En l'obra *Sobre pedagogia* (1803), que no és pròpiament un llibre sinó un compendi dels apunts de les seves lliçons universitàries, argumenta que l'ésser humà no neix ni amb una racionalitat ni amb una moral plenes, sinó que només pot desenvolupar aquestes capacitats mitjançant



l'educació. L'home és l'única criatura que necessita ser educada, perquè només així podrà accedir a la llibertat i a l'autonomia moral.

Aquesta idea parteix de la seva concepció de l'ésser humà com a ésser perfectible, és a dir, com a individu que pot evolucionar cap a formes superiors de racionalitat i moral. Ara bé, la possibilitat de perfeccionament no impedeix que l'ésser humà sigui temptat per escollir el camí del mal. L'educació, per tant, no és només un mitjà per transmetre coneixements, sinó el dipòsit de l'esperança d'una eina fonamental per a la humanització i la construcció d'una societat millor.

3. ELS TRES FONAMENTS DE LA PEDAGOGIA KANTIANA

L'exposició de l'educació de Kant pren tres pressupòsits que el de Königsberg ja estableix en la seva filosofia. A continuació, mostrem el substrat de la seva pedagogia mitjançant la consideració d'elements kantians de tres tipus: metafísics, antropològics i teològics.

3.1 PRESSUPÒSITS METAFÍSICS

Per a Kant, l'educació és el mitjà pel qual els humans desenvolupen la seva capacitat moral i racional. Sense educació, sense accés a la cultura, l'ésser humà es manté en un estat de salvatgisme, incapaç de perfeccionar-se ni d'ordenar la seva vida segons principis racionals. Aquesta perspectiva

connecta amb la concepció kantiana de la Il·lustració com el procés de sortir de la minoria d'edat intel·lectual.

A més, des d'un punt de vista metafísic, Kant veu l'educació com la clau per assolir la llibertat. No només la llibertat política, sinó la llibertat moral, que consisteix a ser capaç d'actuar segons lleis universals, i no per inclinacions subjectives. Sense educació, l'ésser humà queda atrapat en la immediatesa: no comprèn ni pot obtenir el coneixement veritable, que és el coneixement que li permet reflexionar i aplicar les màximes universals que conformen el desenvolupament moral humà.

3.2 PRESSUPÒSITS ANTROPOLÒGICS

Una altra qüestió en la qual incideix Kant és que la disciplina és necessària per guiar les inclinacions naturals de l'infant. Tot i això, aquesta disciplina no ha de ser repressiva, sinó que l'ha d'ajudar a formar un caràcter autònom. Kant va sostenir que els nens no han de ser sotmesos a una obediència cega, però tampoc se'ls pot deixar en un estat de llibertat absoluta, en un estat sense normes ni impositcions de cap mena: «S'educa malament els nens donant-los tots els gustos, i molt malament anant en contra dels seus desitjos i de la seva voluntat» (Kant, 1991, p. 48). També considerava un problema greu consentir els fills, perquè genera en l'infant una manca de disciplina que no li és atribuïble, atès que els responsables en són els seus educadors, que són els que li han concedit els capricis de ben petit. Serà important desacostumar l'infant a la

«voluntat despòtica», això s'aconsegueix ignorant-lo davant les exigències (Kant, 1991, p. 27-28). I si en aquest cas, els nens s'enfaden o fan alguna rebequeria, no hem de patir perquè cridar «és saludable» (Kant, 1991, p. 27).

Des d'aquesta perspectiva, Kant proposa un equilibri entre la disciplina i l'autonomia. Una educació massa rígida genera individus incapaços de pensar per si mateixos, mentre que una educació massa permissiva els condueix a la irresponsabilitat i la manca d'autocontrol.

3.3 PRESSUPÒSITS TEOLÒGICS

Kant va vincular la pedagogia amb una idea de perfeccionament moral que s'alinea amb la voluntat divina. Va escriure contra el desenvolupament d'una educació basada en la por i en la mera submissió. Per al nostre filòsof, la religiositat ha de ser un element de l'educació moral, però aquesta ha d'estar guiada per la raó, i no pas pel dogmatisme.

Aquest enfocament teològic no implica una defensa de la religió institucionalitzada, sinó de la idea que l'educació cal que fomenti la moral com a principi racional. Això significa que l'ètica ha de basar-se en principis universals pensats racionalment pels individus, i no pas en preceptes imposats per tradició o autoritat religiosa. Sense perjudici que aquests preceptes fruit de la racionalitat i l'autonomia coincideixin amb la voluntat divina.

4. CINC GRANS PRINCIPIS DE LA PEDAGOGIA KANTIANA

Tot i que l'obra *Sobre pedagogia* de Kant mostra l'interès educatiu d'aquest autor, el seu accés directe pot resultar estructurat perquè es tracten de lliçons dictades a classe. El lector que hi vulgui accedir notarà que el text són, de fet, apunts de classe que va publicar el seu deixeble Friedrich Theodor Rink (1770-1811), amb autorització del mestre. Així, el lector hi trobarà repeticions innecessàries i una exposició que fruit de l'oralitat connecta i reconnecta qüestions, tal com succeeix amb qualsevol lliçó en què el professor recorda exposicions prèvies a l'audiència. És per aquest motiu i amb la voluntat mostrar una visió global de la pedagogia kantiana que oferim una síntesi pròpia de l'obra en qüestió en un format de pentàleg que conté un lema per a cada punt:

I. Educar per a la vida i l'educació moral: Kant va argumentar que el coneixement ha de tenir una aplicació en la vida diària. Els estudiants han d'aprendre no només continguts teòrics, sinó que també han d'aprendre com aplicar-los de manera pràctica, en el seu dia a dia. Kant distingeix entre el mestre, que educa per a l'escola, i el mentor o guia que

és qui proporciona una «educació per a la vida». Cal que l'educació prepari l'alumne per ser un ciutadà actiu i capaç de prendre decisions ètiques i racionals. L'educació ha de fer que el nen eviti dedicar-se únicament a cercar l'interès personal; en el seu posicionament moral també cal que hi trobi la pràctica del bé comú. En les beceroles de l'educació moral de l'infant serà molt important aplicar amb rigor les lleis escolars; després, ja li arribaran les màximes escolars i, finalment, caldrà que reflexioni autònomament les màximes de la humanitat.

II. Educar per un futur col·lectiu millor: L'educació ha de fomentar la consciència cosmopolita i la convivència harmònica entre persones, amb independència de les creences o interessos que cadascú tingui. Perquè si hi ha una idea que traspuï en el pensament moral kantianista és la consideració que tota persona té un «valor intrínsec», el de la dignitat, que cal protegir. Kant va creure en la idea d'una societat global en què els individus actuïn amb la guia d'uns principis de justícia i respecte mutu. Una societat en què tothom compreguin que és necessari fer el bé al món, tot i que fer el bé al món vagi en contra dels interessos particulars propis.

III. Permetre l'experimentació educativa: Kant es va mostrar molt entusiasmada amb una institució educativa il·lustrada i filantròpica de la seva època: el Philantropin (també anomenat Philantropium) de Dessau, ideat i materialitzat pel rousseauista heterodox Johann Bernhard Basedow (1724-1790). Va assegurar que l'Institut Dessau va ser l'única institució «on els mestres tenien la llibertat d'emprar amb els seus propis mètodes i plantejaments i estaven en contacte tant entre ells com amb la resta dels intel·lectuals alemanys» (Kant, 1991a, p. 17) durant el període del 1774 a 1793, que va ser el temps total que aquest Gymnasium va romandre actiu. Segons Kant, l'art de la pedagogia cal que evolucioni constantment mitjançant l'experimentació i la reflexió, tal com feien al Philantropin.

IV. Garantir una disciplina que no esclavitz: L'autoritat dels mestres ha d'exercir-se amb equilibri, per evitar tant l'opressió com el desordre. Els alumnes han d'aprendre a respectar les normes, però també a comprendre-les i a interioritzar-les com a part del seu creixement moral. Kant estava en contra de la concepció religiosa d'un Déu que provoca temor a les criatures. També volia evitar que la religió esdevingués supersticiosa o manipulativa, així que va subratllar que una religió genuïna hauria de ser una expressió racional i moral que promogués l'acció d'acord amb la voluntat divina i la idea de destí.

V. Entendre l'educació com un art: Kant va reflexionar sobre la naturalesa de l'educació, que només pot ser realitzada correctament pels humans que transmetin coneixement de manera sistemàtica, i no per la mera imitació o per mecanismes artificials, atès que aquests impedeixen el desenvolupament natural de l'infant. Va rebutjar l'ús de tècniques que interfereixen amb el procés natural, com els artefactes que ajuden el nadó a caminar, ja que, segons ell, aquestes pràctiques no beneficien els nadons. Kant va distingir entre educació passiva, que es basa en la disciplina i l'exercici físic, i educació activa, en la qual l'alumne reconeix les seves obligacions i les conseqüències de les seves accions. En aquesta última, l'educació moral i el conreu de facultats espirituals com l'intel·lecte i la memòria són essencials. Kant va subratllar la importància de la memòria en l'educació: el coneixement perdurable és aquell que recordem i que ha estat adquirit de manera pràctica. Posa l'exemple d'aquesta mena de coneixement que s'aprèn quan l'infant dibuixa un mapa, en comptes de només observarlo. També ens va advertir contra les distraccions, com la lectura de novel·letes o contes de fantasia, que considerava contraproductius en l'educació perquè podien debilitar la memòria i la capacitat de concentració. Finalment, el prussià va remarcar la importància del procés autodidàctic en l'aprenentatge, tot i que nega que tothom tingui una alta disposició per aprendre en soledat. Resulta molt pertinent la defensa de l'ensenyament que es fa mitjançant el mètode socràtic, que no imposa coneixement als alumnes, sinó que el mestre, com una llevadora, els ajuda a descobrir-los. Un mètode que no només serveix per fer brollar idees filosòfiques sinó que també permet l'aprenentatge de la religió revelada. Per acabar, a pesar de les virtuts que hi troba en el mètode socràtic, el descriu com un procés lent i d'aplicació individualitzada, fet que produeix que la tasca educativa de la filosofia i la religió resultin tan complexes.

BIBLIOGRAFIA

- CASTILLO, M. (2016) «Une anthropologie pour la révolution de l'autonomie». *La Pensée* (França) 386, p. 44-53. [<https://doi.org/10.3917/lp.386.0044>] [consultat 25/1/2025].
- GAMBOU, A. (2021) «La figure du pédagogue et les principes pédagogiques dans la pensée éducative de Kant», *Penser l'éducation* (França), 48, p. 37-55. [<https://doi.org/10.4000/pensereduc.356>] [consultat 25/1/2025].
- KANT, I. (1981) *La religión dentro de los límites de la mera razón*. Madrid: Alianza Editorial.
- KANT, I. (1991a) *Sobre pedagogia*. Vic: Eumo Editorial.
- KANT, I. (1991b) *Antropología en sentido práctico*. Madrid: Alianza Editorial.
- KANT, I. (2003) *Crítica de la razón práctica*. Barcelona: Edicions 62.
- KANT, I. (2023) *Fonamentació de la metafísica dels costums*. Barcelona: Edicions 62.
- KANT, I. (2024) *Resposta a la pregunta: Què és la Il·lustració?*. Sabadell: Edicions Enoanda.
- MÈLICH, J. (1991) «La filosofía de l'educació de Kant» a Kant, I. *Sobre pedagogia*. Vic: Eumo editorial, p. XXI-XXXIV.
- PHILONENKO, A. (2018) «Kant et le problème de l'éducation» a Kant, I. *Réflexions sur l'éducation*. París: Vrin, p. 11-86.
- RINK, F. (1991) «Nota de l'editor» a Kant, I. *Sobre pedagogia*. Vic: Eumo editorial, p. 3-4.
- TARDIVEL, É. (2016) *Éduquer avec Kant*. París: Éditions SOS Éducation.



CONCLUSIÓ

Avui dia la proposta de l'educació kantiana continua sent rellevant perquè subratlla la importància de formar individus lliures, racionals i moralment responsables. Kant ens recorda que l'educació no només consisteix a transmetre coneixements, sinó que és l'instrument que ha d'ajudar el desenvolupament de l'autonomia i de la moral de tota la humanitat. Això implica que l'educació ha de fomentar el pensament crític, la creença en la possibilitat d'esdevenir éssers autònoms per crear-nos i respectar lleis universals, amb l'esperança de generar responsabilitat col·lectiva. Per tot això, la seva visió de l'època il·lustrada encara és una guia fonamental per a la pedagogia contemporània.